

Всеукраїнська нарада з питань підготовки Зводу пам'яток історії та культури України

20 листопада 2013 р. в Інституті історії України НАН України відбулася Всеукраїнська нарада з питань підготовки Зводу пам'яток історії та культури України. Її організатором виступила Головна редакційна колегія Зводу на чолі з академіком НАН України, директором Інституту історії України НАН України В.А. Смолієм.

У нараді взяли участь представники Київської міської та Київської обласної, Вінницької, Волинської, Дніпропетровської, Донецької, Житомирської, Запорізької, Івано-Франківської, Кіровоградської, Миколаївської, Одеської, Полтавської, Рівненської, Сумської, Тернопільської, Харківської, Херсонської, Хмельницької, Чернівецької та Чернігівської обласних редколегій та відповідних робочих груп обласних редколегій томів Зводу, а також відповідальні працівники обласних управлінь культури та управлінь охорони культурної спадщини.

Були присутні також члени Головної редакційної колегії Зводу пам'яток історії та культури України: Даниленко В.М. – член-кореспондент НАН України, доктор історичних наук, професор, завідувач відділом історії України другої половини ХХ ст.; Кот С.І. – кандидат історичних наук, керівник Центру досліджень історико-культурної спадщини України Інституту історії України НАН України, заступник голови Головної редакційної колегії; Федорова Л.Д. – доктор історичних наук, старший науковий співробітник Центру досліджень історико-культурної спадщини України Інституту історії України НАН України, відповідальний секретар Головної редакційної колегії.

Від Інституту історії України НАН України як головної організації участь в нараді взяли: Реєнт О.П. – член-кореспондент НАН України, доктор історичних наук, професор, заступник директора Інституту історії України НАН України, голова Національної спілки краєзнавців України; члени робочої групи Головної редакційної колегії Зводу пам'яток, що діє на базі Центру досліджень історико-культурної спадщини України Інституту історії України НАН України.

До наради долучилися представники інститутів Національної академії наук України – співвиконавців робіт з підготовки Зводу пам'яток: Івакін Г.Ю. – член-кореспондент НАН України, доктор історичних наук, заступник директора Інституту археології НАН України; Скляренко Г.Я. – кандидат мистецтвознавства, старший науковий співробітник відділу образотворчого мистецтва Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М.Т. Рильського НАН України. Державну наукову установу «Енциклопедичне видавництво» представляв її директор – доктор історичних наук, професор Шаповал Ю.І.; Центр пам'ятокознавства НАН України та УТОПІК – його директор, кандидат історичних наук Титова О.М.

Варто нагадати, що Звід пам'яток історії та культури України – це фундаментальне енциклопедичне видання про всі відомі на її території нерухомі пам'ятки – археології, історії, архітектури і містобудування, монументального мистецтва, що мають історичну, наукову або художню цінність. Заплановано підготувати 28 томів «Зводу» – по кожній області, Автономній Республіці Крим, містах Києву і Севастополю, окремий том має репрезентувати українські пам'ятки за межами України. Звід – один з наймасштабніших пам'ятокознавчих проектів України, який об'єднав величезну кількість державних установ, громадських організацій, фахівців у різних галузях науки, краєзнавців. Фактично він не має аналогів у світі.

Згідно з Постановою Ради Міністрів Української РСР від 03.09.1982 р. № 453 та Постановою Кабінету Міністрів України від 14.03.1992 р. № 131, Указами Президента України від 11.12.2000 р. № 1328/2000 (п.2) та від

28.11.2007 р. № 1156/2007 (п.2), передбачено, що при формуванні місцевих бюджетів, Рада Міністрів АР Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації повинні забезпечити належні умови діяльності місцевих редколегій та створених при них робочих груп, передбачати кошти для фінансування підготовки та видання відповідних томів Зводу.

Загальну організацію та координацію робіт з підготовки Зводу пам'яток історії та культури України здійснює Головна редакційна колегія Зводу. Підготовку рукописів томів до друку до останнього часу здійснювала Головна редакція Зводу пам'яток історії та культури України при видавництві «Українська енциклопедія» імені М.П. Бажана. Відповідно до Указу Президента України від 2 січня 2013 р. №1 «Про Велику українську енциклопедію» та розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.03.2013 р. № 172-р про заходи щодо виконання Указу Президента України, на базі Всеукраїнського державного спеціалізованого видавництва «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана та Головної редакції Зводу пам'яток історії та культури України при видавництві «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана утворена державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», на яку покладено виконання подальших робіт з підготовки до друку томів Зводу пам'яток історії та культури України.

До сьогоднішнього дня опубліковано частину I (1999 р.) і частину II (2004 р.) книги I тому «Київ» Зводу, частину III цієї книги розміщено на сайті Інституту історії України НАН України. За матеріалами Зводу в областях побачили світ десятки видань про культурну спадщину регіонів, присвячені пам'яткам окремих районів і міст. Усі ці видання, а також індивідуальні та колективні монографії пам'ятокознавчої тематики і з питань підготовки Зводу співробітників Інституту історії України були представлені на виставці, підготовленій для учасників наради.

У здійсненні такого великомасштабного проекту як Звід пам'яток історії та культури не лише є певні досягнення, але й доводиться долати певні труднощі організаційного та

наукового-методологічного плану, а також вирішувати складні завдання фінансового забезпечення робіт. Усі актуальні питання дослідження історико-культурної спадщини України знайшли висвітлення у виступах на нараді. З доповідями на ній виступили голова Головної редколегії Зводу, академік НАН України Смолій В.А.; заступник голови редколегії Кот С.І.; відповідальний секретар Федорова Л.Д. Кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Центру досліджень історико-культурної спадщини Інституту історії України НАН України Денисенко Г.Г. презентувала нове видання з історії Зводу (Горбик В.О., Денисенко Г.Г. «Звід пам'яток історії та культури України» у дослідженні і охороні культурної спадщини: досвід, проблеми, перспективи. – К: Інститут історії України НАНУ, 2012).

Значний інтерес у учасників наради викликали виступи представників регіонів, які поділилися досвідом підготовки обласних томів Зводу і проаналізували стан роботи над ними. В їх числі: Коваленко О.Б. – заступник голови Чернігівської обласної редакційної колегії, керівник робочої групи, директор Інституту історії, етнології та правознавства ім. О. Лазаревського Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка, кандидат історичних наук, професор; Мокляк В.О. – керівник робочої групи з підготовки тому Зводу Полтавської обласної редколегії Зводу, заступник директора з наукової роботи Полтавського краєзнавчого музею; Павленко В.І. – керівник обласної робочої групи «Звід пам'яток історії та культури України: Сумська область»; Колеснікова М.О. – старший науковий співробітник відділу «Обласна редакційна колегія тому Зводу пам'яток історії та культури» Чернівецького обласного центру з питань культурної спадщини; Федунків З.Б. – керівник науково-редакційного відділу «Звід пам'яток історії та культури. Івано-Франківська область»; Безносюк В.К. – відповідальний секретар Обласної редколегії з підготовки тому «Зводу пам'яток історії та культури України по Житомирській області»; Погорілець О.Г. – член обласної редколегії тому «Хмельницька область», директор державного історико-культурного заповідника «Межибіж».

Перед учасниками наради також виступили директор Державної наукової установи «Енциклопедичне видавництво», доктор історичних наук Шаповал Ю.І. та член-кореспондент НАН України, голова Національної спілки краєзнавців України Реєнт О.П., які зупинилися на завданнях спільної роботи над підготовкою Зводу.

За підсумками Всеукраїнської наради її учасниками були схвалені рекомендації, спрямовані на забезпечення більш активної та динамічної роботи над томами Зводу пам'яток, підвищення наукового рівня матеріалів, що готуються до них місцевими редакційними колегіями, та їх подальшого редакційно-видавничого опрацювання.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Всеукраїнської наради з питань підготовки Зводу пам'яток історії та культури України

20 листопада 2013 р.

Обговоривши стан підготовки та перспективи видання багатотомного Зводу пам'яток історії та культури України, учасники Всеукраїнської наради відзначають:

Головною редакційною колегією Зводу, Кримською республіканською, обласними, Київською та Севастопольською міськими редколегіями томів Зводу проведена значна робота з виявлення, обстеження та дослідження нерухомих об'єктів культурної спадщини, яких в Україні налічується понад 144 тис., підготовки текстів, ілюстративних і картографічних матеріалів до окремих томів Зводу. Робота з вивчення пам'яток здійснюється із залученням широкого кола джерел, ґрунтується на досягненнях сучасної української і зарубіжної історіографії. До підготовки матеріалів Зводу залучені науковці вищих навчальних закладів та широкий актив краєзнавчої та пам'яткоохоронної громадськості.

Підготовлено частини I-III книги 1 тому «Київ», з яких видано частини I-II, частину III опубліковано на сайті Інституту історії України. На редакційно-видавниче опрацювання та підготовку до друку були передані томи Зводу «Севастополь», «Київська область», «Чернігівська область», частково – матеріали тому Зводу по Харківській області. У Житомирській, Полтавській, Сумській, Волинській областях підготовлено низку видань по окремих районах за матеріалами Зводу, які використано також у ряді тематичних книг, зокрема, присвячених пам'яткам історії Другої світової війни та її складової – Великої Вітчизняної війни Радянського Союзу 1941-1945 рр., енциклопедії «Житомир», матеріалах краєзнавчих конференцій, у туристичних виданнях тощо.

– Згідно з Постановою Ради Міністрів Української РСР від 03.09.1982 р. № 453 та Постановою Кабінету Міністрів України від 14.03.1992 р. № 131, Указами Президента України від 11.12.2000 р. № 1328/2000 (п.2) та від 28.11.2007 р. № 1156/2007 (п.2) Рада Міністрів АР Крим, більшість обласних, Київська міська державна адміністрація при формуванні місцевих бюджетів передбачають кошти, що забезпечують діяльності місцевих редколегій та створених при них робочих груп, центрів чи відділів з підготовки відповідних томів Зводу. В тому числі фінансування їх штатів та діяльності з коштів місцевих бюджетів в даний час здійснюється в АР Крим, м. Києві, Вінницькій, Волинській, Дніпропетровській, Донецькій, Кіровоградській, Київській, Полтавській, Харківській та Чернігівській областях. Окрім того, у Житомирській, Закарпатській, Івано-Франківській, Сумській, Хмельницькій, Чернівецькій областях виділяються спеціальні кошти на додаткове порайонне обстеження території і пам'яток, написання та рецензування статей кваліфікованими фахівцями, виготовлення ілюстрацій до томів Зводу. Кошти на підготовку матеріалів до Зводу в останні роки регулярно планувалися та виділялися Львівською міською радою.

– До Робочої групи Головної редколегії Зводу пам'яток відповідними місцевими робочими групами були подані на апробацію укомплектовані матеріали до частини 1-ї книги 1-ї «Львів»

(опубліковані на сайті Інституту історії України НАН України) тому Зводу по Львівській області та текстові матеріали до тому по Закарпатській області. Близька до завершення підготовки повного комплексу текстових матеріалів томів Зводу по Сумській, Волинській, Хмельницькій та Чернівецькій областях.

Загальну організацію та координацію робіт з підготовки Зводу пам'яток історії та культури України здійснює Головна редакційна колегія Зводу та її Робоча група. Разом з профільними інститутами НАН України, іншими науковими, пам'яткоохоронними та культурними закладами і фахівцями у різних галузях науки та культури вона здійснює науково-методичну допомогу редколегіям, авторським колективам на місцях. Було видано наукові збірники матеріалів до томів Зводу, колективні та індивідуальні монографії з відповідної тематики, «Методичні рекомендації» і зразки типових статей про різні види пам'яток, які відбивають концепцію Зводу з урахуванням міжнародного досвіду охорони історико-культурного надбання і принципів об'єктивного висвітлення основних етапів історичного розвитку України. Значна кількість підготовлених матеріалів була прорецензована фахівцями – істориками, архітекторами, мистецтвознавцями, археологами.

Відповідно до Указу Президента України від 2 січня 2013 р. №1 «Про Велику українську енциклопедію» та розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.03.2013 р. № 172-р про заходи щодо виконання Указу Президента України, на базі Всеукраїнського державного спеціалізованого видавництва «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана та Головної редакції Зводу пам'яток історії та культури України при видавництві «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана утворена Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», на яку покладено виконання подальших робіт з підготовки до друку томів Зводу пам'яток історії та культури України.

Водночас у роботі над томами Зводу окреслився ряд організаційних, фінансових та інших проблем, які потребують конструктивного вирішення. В тому числі протягом останнього часу в деяких регіонах України через брак уваги з боку місцевих органів влади робота над томами Зводу призупинилася, відповідні місцеві редколегії та робочі групи не працюють.

Визначаючи пріоритетність Державної програми підготовки багатотомного фундаментального видання «Звід пам'яток історії та культури України», **Всеукраїнська нарада рекомендує місцевим редколегіям і робочим групам:**

Посилити роботу з обстеження культурної спадщини своїх регіонів і доопрацювання матеріалів томів згідно з новими концептуальними підходами. Враховуючи, що робота над томами Зводу сприяє виявленню нових об'єктів культурної спадщини, списки нововиявлених пам'яток після ухвалення їх на засіданнях місцевих редколегій, передавати до відповідних органів охорони культурної спадщини з рекомендацією поставити їх на державний облік, як це передбачено Законом України «Про охорону культурної спадщини» (Стаття 14. Занесення об'єкта культурної спадщини до Реєстру та внесення змін до нього).

Відбір нових об'єктів здійснювати відповідно до запропонованих методичними розробками критеріїв поцінування пам'яток.

Узгоджувати словники томів з Головною редакційною колегією Зводу.

При підготовці робочих планів виконання робіт по Зводу пріоритет надавати організації підготовки та написанню текстів статей на включені у словники пам'ятки та матеріали вступної частини томів, добору ілюстративних матеріалів.

З метою запобігання незадовільного фахового рівня статей і зайвих витрат коштів попередньо готувати і передавати на рецензування до Головної редакційної колегії зразки статей про різні види й типи пам'яток, підготовлені залученими авторами.

При підготовці матеріалів томів Зводу в обов'язковому порядку додержуватися методичних засад й затверджених стандартів структури томів Зводу та типових зразків статей, розроблених фахівцями для підготовки текстових та ілюстративних матеріалів.

Звернути увагу на необхідність передачі попередніх матеріалів до Зводу, призначених для публікації на місцях, на науково-методичну експертизу до Робочої групи Головної редакційної колегії.

Активізувати роботу з підготовки ілюстративного матеріалу до томів «Зводу» (фото, карти, плани, схеми).

Передавати всі публікації за матеріалами томів Зводу для розміщення на сайті Інституту історії України, на якому сформовано рубрику «Звід пам'яток історії та культури України».

Ширше використовувати місцеві засоби масової інформації для популяризації історико-культурної спадщини краю та інформування про стан підготовки відповідного тому Зводу.

Ініціювати створення місцевих благодійних фондів, заохочувати меценатів на матеріальну підтримку роботи з підготовки та видання томів Зводу, зазначаючи імена жертводавців на опубліковані матеріали та інформуючи громадськість про цей напрям добровільної діяльності.

Всеукраїнська нарада рекомендує Головній редакційній колегії:

Звернутися до державних адміністрацій тих регіонів, де припинилася робота з підготовки «Зводу пам'яток історії та культури України», з проханням відновити роботу робочих груп у них. Звернути увагу всіх державних адміністрацій на необхідність створення (або оновлення) і затвердження складу обласних редколегій з підготовки відповідних томів «Зводу», виділення коштів з місцевих бюджетів для забезпечення належного функціонування робочих груп (зарплата, приміщення, оргтехніка, оплата авторських гонорарів, виготовлення ілюстративних матеріалів тощо).

Вирішити питання з Міністерством культури України про можливість використання державних облікових документів на об'єкти культурної спадщини (паспорт, облікова картка, акт технічного стану, історична довідка, ілюстративні матеріали), підготовлених під час паспортизації пам'яток, згідно з «Комплексною програмою паспортизації об'єктів культурної спадщини на 2003–2010 роки», затверджену Постановою Кабінету міністрів України № 1330 від 9 вересня 2002 р. і фінансовану за рахунок Державного бюджету України.

Спільно з Державною науковою установою «Енциклопедичне видавництво» та відповідними місцевими редакційними колегіями провести інвентаризацію стану матеріалів томів Зводу, які перебували на редакційно-видавничому опрацюванні і визначити обсяги робіт по завершенню їх підготовки до друку.

Звернутися до Державної наукової установи «Енциклопедичне видавництво» щодо розробки та затвердження пакету документів («Кошторисний довідник»), які регламентують розцінки на всі види робіт, пов'язаних з підготовкою текстових та ілюстративних матеріалів для томів Зводу, їх наукового рецензування та редагування.

Заслухати звіти місцевих редколегій і робочих груп про стан підготовки регіональних томів Зводу з метою виявлення, узагальнення і вирішення наявних проблем.

З метою науково-методичної допомоги робочим групам і місцевим редколегіям запровадити у практику проведення нарад та семінарів на місцях із залученням фахівців профільних наукових установ.

Порушити перед Міністерством освіти і науки України питання про участь на планових засадах в роботі над Зводом пам'яток викладачів та студентів вузів, залучення до неї вчителів середніх шкіл.

Звернутися до редакційної колегії журналу «Краєзнавство» з пропозицією започаткувати у ньому рубрику «Звід пам'яток історії та культури України», де будуть публікуватися матеріали інформаційного та наукового змісту про стан підготовки видання, видатні пам'ятки, бібліографічні новинки.